

Osmanlı istilas1 ve Doğu Avrupa merkeziyetçi devletlerinin doęuđu:

Deleted[HP]: deniz timi

Sözlerime başlarken öteden beri tarih edebiyatında çeşitli tefsirlerine ve tariflere uğramış birkaç kelimemin manasını izah etmek istiyorum. Feodalizm kelimesini Marksist anlamda sosyal-ekonomik formasyonu göstermek üzere kullanıyorum. Merkezileştiren (Centralization) birçok modern devletler tarafından kabul ve tatbik olunan bir idare şeklinin ihdası demektir. Tipik faktörler az veya çok derecede devamlı bir ordu ve idare tesisidir ki bunların otorite alanı memleketin bütününe şamildir, yazılı olarak tatbik edilmiştir. Her iki unsur (ordu, idare) hükümdara tabidir. Yüz yıllarca süren merkeziyetçiliğin gelişmesi ile devletin başkanının – kral, çar, sultan- iktidarı az veya çok derecede hudutsuz ve mutlak hale gelmektedir. Muayyen bir tarihten sonra bu devlet teşkilatı absolutizm tesmiye olunmuştur. Bir devletin ne kadar uzun müddetle merkezileştirildiği ve o tarihten itibaren absolutizmin yerleştiği hakkında muayyen kıstaslar yoktur. Bu konuda pratik kuvvetli bir şekilde tarih yazıcılığına aksetmiştir. Nihayet bu şifahi ıstılah ile bağlantılı olarak Avrupa Sosyalist memleketlerini Doğu Avrupa olarak kast ediyorum ki bu, muhtelif sahalardan (kısmılardan) ibaret olarak kullanılsın, geniş şekilde gelişme derecesinden farklıdır.

Ele alınan ilk problem Osmanlı İmparatorluğunun istilas1 ve bununla ilgili olarak Türk Devletinin karakterinin tayinidir. Bu gelişmenin vakıaları (açıları) tarih edebiyatından epeyce anlaşılmaktadır.

Sadece birkaç tarih rakamı zikretmek, bu yeni devletin istilas1 hakkında bir fikir vermeye kâfidir. 14. Asır ortasında Türkler Balkan Yarımadasını işgale başladılar ve bu asrın sonunda bu yarımadaanın doğu yarısı tamamen onların eline geçti. 15.yüzyılda Balkanların geri kalan kısmı da onların hâkimiyetine geçti. Sırbistan, Bosna, Arnavutluk ve İstanbul'un sukutundan sonra Rumlarla meskûn memleketler... Suriye, Filistin sonra Mısır 16.yüzyılın başlarında Türk hâkimiyetine geçti. Sonra Şimali Afrika devletleri...

Bu gelişmeye paralel olarak, bu fütuhattan bahsederken, Küçük Asya'daki Selçuk beyliklerinin de ilhaki, daha fazla silah kullanılarak tamamlandı. Bununla beraber birleştirme ile ilgili sahaların Türkçe konuşan İslam ahali ile meskûn olduğunu gösterir. Bu noktadan itibaren Osmanlı Ordusu yardımlar ve yeni kuvvetler almış oluyordu. Kanun ve kaide olarak sadece Türkler ve Müslümanlar, Osmanlı Ordusu içine alınmışlardır. Yenilmiş Hristiyanlardan az sayıda bir kısım martoloz (çapulcu asker) olarak hizmet etmişlerdir.

Selçuk Türkleri ile birleşme ki, Türk halkının doğuşunu sağlamıştır, bizzat kendisi ile süratli askerî muvaffakiyetleri, memleketlerin birbiri peşine fethini izah etmez. Kudretli Türk Ordusu hakkındaki haberler güvenilir değildir. Sahih etütler meydana koyuyorken birçok ahvâlde Hristiyan ordular haylice üstün olmalarına rağmen mağlup edilmişlerdi. Başlıca sebep Türk sosyal yapısına atfedilebilir, bir teşkilat ilk planda devlet teşkilatıdır. Ne ekonomik ne de teknik üstünlüğü gösterilememiştir.

Çağdaş batılı müşâhidler 15.yüzyılın sonlarında ve 16.yüzyılın birinci yarısında Türk sistemini despotik olarak tavsîf etmişlerdir ki bu, bilhassa padişahın hudutsuz iktidarını gösteriyordu. Türk Devleti ve toplum siyasi model olarak alınmak hususunda birkaç defalar Avrupa hükümdarlarına tavsiye edilmişti.

Despotik terimi asırlar boyunca yaşadı (mevcut oldu) ve 19.yüzyıla doğru despotik sistemi mefhumu ortaya konuncaya kadar ilmi izah (ilmi tefsir) olarak verildi, zirai toplumlarda da uzun müddet yaşadı değişmez bir şekil halinde. Ziraatte sulama ve saire... Hükümdarın hudutsuz iktidarı fikri Avrupa'da aynı zamanda gelişti. Roma Hukukundan alınan absolutizm (absolutism) kelimesi olarak -ki Potestas Legibus Absoluta- ve bu güne kadar Batı Avrupa'da devlet gelişmeleri münasebetlerinde mevcut kaldı.

Süratli ekonomik ilerlemenin ve sermaye birikiminin ve burjuvazinin yerleşmesi neticesi olan:

Batı hükümdarları kendi modern merkezileşmiş devletlerini mutlak iktidarın temelini burjuva Wealth'nın önemli ölçüde tatbiki suretiyle yerleştirebildiler.

Bununla beraber bütün tetkikler Türk sisteminin doğu despotizmi tesmiye edildiğini göstermektedir. Marksist literatürde Türk sosyal ve ekonomik sistemi askerî feodalizm olarak tanımlar. Bu bir devlet görünüşünü temel almıştır ve bunun teorik kuruluşunda Abbasi Devleti zamanına kadar geri götürülebilir. Tabiidir ki bu doktrinler bütün İslâm memleketlerinde malumdur ve hükümdarlar tatbikatta bunu mümkün olduğu ölçüde gerçekleştirmeye gayret göstermişlerdir.

Osmanlı Devletinde vuku bulan bir şey bu devletin daima büyük hayatında daha mükemmel teşkilatlanmış ve ekip halindeki askerlere ihtiyacı bulunduğu olayı idi.

15.yüzyılın ikinci yarısında padişahlar eski Arap prensiplerini hâkim kılmayı düşündüler, feth ettikleri gayrimüslim memleket topraklarını devlet mülkü haline geldi. Toprağı işleyen köylü, re'âyâ, mülkiyet hakkı elde ettiler.

Arazi onlar tarafından zapt edildiler. Eğer makbul bir sebep olmaksızın üç sene nadasa terk edilirse...Köylüler, topraklarının cesameti ve mahsulleri ile münasip olarak muhtelif vergi rûsumunu tediye ettiler.

Bu kaidelerin kuvvetlendirilmesi büyük güçlüklerle karşılaşmadı. Zira Türk Devletinde hiçbir hususi hâkim toprak sınıfı inkişâf etmedi ve hiçbir suretle kuvvetle yerleşmiş feodal şirketler yoktu. Böylece, Avrupa devletlerinin aksine, hiçbir asalet yahut teşkilatlanmış hiçbir sınıf izi mevcut değildir.

Türk toplumunda insanlar askerlikte ve sivil hizmetlerde hâkim sınıfı meydana getiriyordu. (Kılıç ve kalem adamı olarak)

Prensip itibariyle, bu devletçi her evli adama yahut atlı bir asker teçhizatına "cebelü eşkinci"ye sahip olan her sipahiye (momad) açık idi. Bununla beraber, bu adamlar hiç değilse sefer esnasında bir ücret almaya tutulmak mecburiyetinde idiler. Devlet hazinesi para noksan sebebiyle bunu karşılamaya muktedir olmuyordu, her zaman devlet ödemesinin çoğu devamlı olarak câri bulunurdu.

Bu sebepten on beşinci asır boyunca Türkler yeni bir ordu teşkil etmeye başladılar ki, bu eski kabileye veya aşirete dayanan sistemin seyrini aldı.

Yeni teşkil edilen piyade askeri, yeniçeriler, Hristiyan oğlanlardan, vergi olarak toplanmış çocuklardan ekserisi Yunan münşeatı gemicilerden mürekkepti ve her üç ayda bir hazineye veriliyordu. Bu suretle ordunun bu kısmı ücretli yani ulufeli kısmı idi.

Bu kalabalık süvari ordusunun bakisi ve tatmin için muhtelif şekillerde yerleştirilmişlerdi.

(Bir yerde de piyade deniliyor, hem süvari malumat-ı ersile)

Eski modellere ircâ ederek Türkler timar sistemini tatbik ve ithal ettiler. Aslında, timar bir paranın tahsisi, itasıdır. 20.000 akçelik timar denilmektedir. 20.000'den yukarısına zeamet, daha fazlasına has denilir. Harp zamanında da 5000 [beş bin] akçe için bir hafif süvari toplamaya mecburdur.

Timar sahibi sipahi, köylülerden kendisi için tayin edilmiş muayyen bir para toplamaya (almaya) mezundur. Kaide olarak bu köylüler resim ve vergi mükelleflerinin yarısı miktarını timar sahibine öderler. Diğer yarısını devlete verirler.

Sipahiler böylece doğrudan doğruya köylülerle temasa geçmiş oluyor. Ancak, köylüler tarafından işlenen topraklar üzerinde bir hakk-ı tasarrufa mâlik olmaksızın.

Sipahiler köylüler üzerinde hiçbir hakk-ı kazaya mâlik değillerdir.

Bu hakk-ı kaza devlet tarafından merkezce tayin edilmiş ve maaşı ödenmiş hâkimler ve kadılar tarafından uygulanmakta idi. Sipahi timar arazisinden kendi maişetini temin ettiği için istifade ediyordu. Ancak vazifesinden çıkarıldığı takdirde kendisine ait resimleri (vergi) toplamak hakkından mahrumdur.

Aşikârdır ki, bu feodal sistemin değişik bir şeklidir. Tıpkı toprak sahibi serf münasebetlerinde olduğu gibi, ancak bu doğrudan doğruya mülkiyetinden (tasarruf) dolayı cereyan etmiyordu.

Hakikatte, padişahın büyük iktidarı hâkim sınıfın büyük ekseriyeti tarafından temin ediliyordu ki mevcudiyetleri ve sosyal sınıfları için ona bağlı idiler. Nazari ve pratik olarak sipahi timarını büyültmek mevkiinde idi ve savaşlarda kahramanca harp yapmak için... Bununla beraber fütihat zamanlarında gelirin başlıca kaynağı köylülerden değil ganimetlerden geliyordu. Zaferle sona eren savaşlar hâkim sınıfa mensup kimselerin gelirini önemli derecede artırıyordu. Sipahilerin birçokları ve görevli memurlar harpte maddi menfaat sahibi idiler.

Bu ordu XV.yüzyılda teşkil edilen zabitler marifetiyle hizmet görüyordu. Bilhassa mali işlerle, vergi toplamak işleri ile meşgul oluyordu. (Herhalde eyalet sipahisi) Divan-ı Hümâyûn'un yüksek makamları imparatorluğun çok ehemmiyetli işlerini, Veziriazam'ın başkanlığı altında ve divan üyelerinin iştirakiyle görüyorlardı. Mesela defterdar, mali ve askeri meselelerde takip edilecek politika hakkında ve hakk-ı kaza (Judicature) işleri ile ilgili emirler veriyordu.